

מקץ - תשפ"ב

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

וַיְהִי מִקְצֵי שְׁנֵיתִים יָמִים וַפְּרָעָה חֹלֶם וְגו' (בראשית מ"א א')

אמונה: הקב"ה מסבב כל הסיבות

"קץ שם לחושך" (איוב כ"ג), זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום. **(בראשית רבה פ"ט א)**. פירוש, חלום פרעה לא היה מקרה, אלא שזמן נחתך על יוסף ליענש בסוהר מפני דיבתו הרעה, וכו', וכשנשלם זמנו היה מאת ה' שיחלום פרעה חלום זה, שיצא יוסף מהסוהר על ידי זה. **(יפה תואר שם)**.

בכל דבר שבעולם יש סיבה ומסובב; וכמו אחד קנה סחורה אחת והרויח סך גדול בזה, ולפי שכל האנושי קניית הסחורה היה הסיבה שנסתבב מזה שהרויח סך ממון, אבל באמת הוא טעות, דלא הסיבה גרמה לו הרויח, רק מן השמים נגזר עליו שירויח ועל כן נסתבב שיקנה סחורה זו, ונמצא הרויח הוא הסיבה וקניית הסחורה הוא המסובב כדי שעל ידה יהיה התכלית הנרצה. וכן כאן, אשר לפי השכל היה דהחלום של פרעה הוא הסיבה שיצאה ממנו זה המסובב שיצא יוסף מתפיסה, ובאמת אינו כן והדבר הוא להיפוך, דעיקר הדבר היה שהגיע הזמן ליוסף שיצא מבית האסורים ומזה נסתבב שחלם פרעה חלום, דיציאתו של יוסף הוא הסיבה וחלום פרעה היה המסובב. וזהו שאמר "ויהי מקץ שנתים ימים" שנשלם זמן של יוסף ו"פרעה חולם" - דזה סיבבה שחלם פרעה. **(בית הלוי עה"ת - מקץ)**.

וַיִּגְלַח וַיַּחֲלֵף שְׁמַלְתּוֹ וַיָּבֵא אֶל פְּרָעָה (בראשית מ"א י"ד)

שויתי ה' לנגדי: הבא לעמוד לפני המלך מייפה עצמו, כמו כן אנו צריכים לתקן מעשינו תמיד, כי תמיד הקב"ה מסתכל עלינו ויודע מחשבותינו

ראה, איך מקשט ומייפה עצמו היוצא לקראת מלך ושרים וגדולי הדור, מפני שהם משקיפים על גלוינו, כמו שכתוב (אסתר ד' ב) "כי אין לבוא אל שער המלך בלבוש שק", וכאשר תראה ביוסף הצדיק "וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצוהו מן הבור ויגלח ויחלף שמלותיו ויבא אל פרעה". וכפי זה אנו חייבים להתקשט בעבודת ה' בנראנו ובנסתרנו לאלקים - מפני השקפתו עלינו בשוה תדיר.

והנה ראה, שאינו מתקשט העומד לפני המלך לעולם כמי שעומד לפני המלך שעה אחת. אם כן, אנחנו העומדים לפני מלך מלכי המלכים לעולם, כי הוא רואה מחשבות לבנינו בסתר ובגלוי, ואין מנוס ממנו - כי בכל מקום הוא, שיש לנו לחשוב תמיד בגדולתו ולהסכים בלבנו לעשות רצונו ולהתקשט במחשבותינו לפניו. **(חובות הלבבות שער חשבון הנפש פרק ג, וארחות צדיקים שער הזכירה)**.

וַיַּעַן יוֹסֵף אֶת פְּרָעָה לֵאמֹר בְּלַעְדֵי אֱלֹקִים יַעֲנֶה אֶת שְׁלֹם פְּרָעָה

(בראשית מ"א ט"ד)

הכרת טובו יתברך: להכיר שכל טובה וכל מעלה באה מה', ולהודות לו עליהם "בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה", יוסף תלה הגדולה בבעליה פ' תלה הגדולה בהקב"ה, לומר כי הוא הנותן לו החכמה ואינה מעצמו **(יפה תואר - ב"ר פ"ח ד')**. **(בראשית רבה פ"ט ט')**.

"בלעדי אלקים יענה את שלום פרעה וגו'", "את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה וגו'" **(בראשית שם כ"ה)**. ראה איך שם שמים שגור בפי יוסף הצדיק - לתלות הגדולה בה' יתברך, ואמר "מה אני ומה חיי, כי אם מה

שחולק ה' יתברך מכבודו לי". וזה מוסר גדול, שהאדם בכל פעולותיו יודה וישבח לקונו יתברך, כי לו הגדולה והכח והממשלה בכל מכל כל, ובמצבייה עביד הכל **(פ' וברצונו עושה הכל)**. **(של"ה - מקץ - דרך חיים תול"מ)**.

[כתב בספר **עקידת יצחק** (שער י"ז), אע"פ שדברים מגיעים לאדם מפאת המזל או השתדלות, ואפילו ע"י הזכות - שהוא הדרך היותר חזק, אעפ"כ על הכל ראוי להודות לה' יתברך, כי הכל בא מאתו בתורת מתנה, ע"ש].

[**בתנחומא** (מקץ סימן ג) איתא: אמר יוסף "בלעדי אלקים יענה וגו'" - תלה הגדולה בבעליה. אמר הקב"ה "אתה לא רצית להתגדל בעצמך, חייך שעל ידי כך תעלה לגדולה ולמלוכה!" עכ"ל].

וַיֵּצֵא יוֹסֵף עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם (בראשית מ"א מ"ה)

שמירת עינים: יוסף שמר עיניו מלהסתכל בבנות מצרים, ובזכות זה ניתנה פרשה בתורה על ידי בנותיו

את מוצא בשעה שיצא יוסף למלוך על מצרים, היו בנות מלכים מציצות עליו דרך החרכין, והיו משליכות עליו שירין וקטלין ונזמים וטבעות כדי שיתלה עיניו ויביט בהן. אעפ"כ לא היה מביט בהן. אמר לו הקב"ה "אתה לא תלית את עינך והבטת בהן, חייך שאתה נותן לבנותיך צעידה בתורה". מהו "צעידה"? פרשה (היא פרשת נחלות שניתנה ע"י בנות צלפחד, שהיו מזרעו יפה תואר). **(בראשית רבה צ"ח י"ח)**.

[**בנזר הקודש** (על ב"ר שם) ביאר שפרשה נקרא "צעידה" מלשון תכשיט וקישוט מקישוטי נשים, בלשון "אצעדה וצמיד" (במדבר ל"א ג). וכבר נודע ליודעי חן כי הנפש המשכלת מתקשטת בקדושת דברי תורה הנקראים "קישוטי הכלה". ובנות צלפחד זכו ג"כ לנפשם "קישוטי כלה" מקדושת דברי תורה - במה שנכתב פרשה בתורה על שמן, שבזה נאחזו בקדושת התורה ונעשה להם ככתר בראשן. ועל זה אמר המדרש, כי בעבור שיוסף לא רצה להסתכל בקישוטי בנות מצרים, לכן בנות צלפחד שהיו מזרעו זכו ל"צעידה" - הוא פרשה בתורה שנכתב על שמן, שנעשה לנפשם כמין קישוט תכשיט וכתר לראשן מאור קדושת התורה. עכ"ד].

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְבָנָיו לָמָּה תִּתְרָאוּ (בראשית מ"ב א')

הנהגה בין האומות: לא להראות יתרון על שאר יושבי הארץ, שלא לגרום קנאה

"ויאמר יעקב לבניו למה תתראו", אמר להם יעקב לבניו "אל תראו עצמכם כשאתם שבעים (שבאותה שעה עדיין היה להם תבואה רש"י עה"ת שם), לא בפני עשו ולא בפני ישמעאל, כדי שלא יתקנאו בכם". **(תענית י')**.

אף מי שהרחיב ה' את גבולו, לא יתראה בפני גויי הארצות, כי קשה כשאלו קנאה שמקנאים אומות העולם על ישראל. והמעט שרואים, תחשכנה עיניהם מראות, ונדמה להם הרבה. ולכן יהיו האנשים והנשים צנועים, ולא יתראו עשרם ותכשיטם בפני הנכרים. וכשבונים בתים, יעשו מבחוץ באופן שיהא נראה כסוכה בכרם. וכן ראוי להשמר אפילו מישראל ממראית העין ולחוש מאד לרעת העין הרע, כי רבה, וכל שכן בפני הנכרים. וידוע כמה שמדות וגירושין ורעות רבות עברו על נפשינו מחמת קנאת הגוים מתוך שלא היו נזהרים שלא להתראות, כמובא באברבנאל וכו'. ויעקב אבינו אמר לבניו "למה תתראו". וראוי לנו לכוף את ראשינו כאגמון ולקבל הגלות באהבה. **(פלא יועץ - ערך "גלות")**.

נשים המתקשטות במילוי, גורמין רעות רבות מאומות העולם המתקנאים בהם, וידוע מה שאמר יעקב לבניו "למה תתראו". **(משנה ברורה סימן תק"ס ס"ח, ושער הציון ס"ק י"ח)**.

[איאתא בבמדבר רבה (י"ג י"ח) ז"ל: אע"פ שאירע לשבטים שבא לידיהם מכירת יוסף, את סבור שלא היה בא לידם אותו המעשה אלא א"כ היו רשעים במעשה אחרים? לא! אלא צדיקים גמורים היו, ולא בא לידם חטא מעולם אלא הוא, הה"ד ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו וגו", שהיו מפשפשים בעצמם למה אירע להם תפיסת מצרים, ולא מצאו אלא זה בלבד. ומתוך גנותם סיפר הכתוב שבחם, שלא היה בידם עון אלא זה בלבד! ולפי שמכירת יוסף זכות היה לו - שהיא גרמה לו למלוך, וזכות היתה לאחיו ולכל בית אביו - שכלכלם בלחם בשני רעבון, לכן נמכר על ידם, שמגלגלין זכות על ידי זכאי. עכ"ל.]

וַיֹּאמֶר לֹא יֵרֵד בְּנֵי עִמְקֵיכֶם וְכוּ' וְקָרְאָהוּ אֶסּוֹן בְּדֶרֶךְ וְגו' (מ"ב ל"ח)

שמירת הנפש: להשמר מן הסכנה, כי השטן מקטרג בשעת הסכנה

"וקרהו אסון בדרך", הא בבית לא (פי' מלאך המות, מה לי הכא מה לי התם (קרבן העדה)? אלא מכאן שאין השטן מקטרג אלא בשעת הסכנה. (ירושלמי שבת ב' ו', וכ"כ בבראשית רבה צ"א ט').

וְאֵל-ל שֶׁד־י יִתֵּן לָכֶם רַחֲמִים לְפָנֵי הָאֵישׁ וְגו' (בראשית מ"ג י"ד)

תפילה: יקדים תפילה לצרה

זהו שאמר הכתוב (איוב ל"ו י"ט) "הַיַּעֲרֹף שׁוֹעֵף לֹא בָצָר וְכָל מֵאֲמָצִי כַח". אמר רבי אלעזר, לא תהא בוסר (פי' לא תהא מבזה (עץ יוסף)) בשעת הרוחה שלא להתפלל. אמר הקב"ה "כשם שאני זקוק להוריד גשמים וטללים ולגדל צמחים להחיות הבריות, כך תהא זקוק להתפלל לפני ולברך אותי מעין מעשי, ולא תאמר: אני בריוח, מה אני מתפלל?! וכשתגיע לך צרה תבוא ותתפלל, אלא עד שלא תבוא לך הצרה הוי מקדים ומתפלל". מהו "וכל מאמצי כח"? אמר רבי יוחנן, שכך היו עושין הצדיקים מאמצי כח הגבורה; תדע, שהרי יעקב אבינו עדיין היה בנימין אצלו, והקדים להתפלל עליו, שנאמר "וא-ל שד-י יתן לכם רחמים". (תנחומא - מקץ סימן י').

תפילה והשתדלות: לא ישען על התפילה בלבד, אלא גם יעשה השתדלות

אין ראוי לאדם, כשיירא מדבר רע, שישען על התפילה להשי"ת לבד, אבל ראוי שישתדל בכל הסיבות שאפשר בהצלתו, ויחבר אל זה התפילה להשי"ת. כי השי"ת, כשיעזור לדבקים בו וישגיח בהם, ירצה שיחברו אליו הסיבות הנאותות. ולזה, אחר שלקח יעקב עצה לפייס האדון כפי מה שראוי, התפלל להשי"ת שיתן להם רחמים לפני האיש. ואמרו ז"ל (מדרש תהלים - פרק קל"ו) "למען יברכך ה' אלקיך" (דברים י"ד כ"ט), יכול יהא יושב ובטל, תלמוד לומר "בכל אשר תעשה". (רלב"ג - בראשית מ"א).

וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשִׁלּוֹם וְגו' (בראשית מ"ג כ"ז)

ענוה: לא יהא רוחו של אדם גסה עליו כלפי הקטנים ממנו

"ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום" (בראשית ל"ד ד'), שהיה (יוסף) בא ושואל בשלום, ולא היו משיבים אותו. למה? שהיה כך מנהגו - שהיה שואל בשלום. יש לך אדם עד שלא נכנס לשררה הוא שואל בשלום בני אדם, אבל משנכנס לשררה רוחו גסה עליו ואינו משגיח לשאול בשלום בני העיר. אבל יוסף לא היה כן, אע"פ שנכנס לשררה הוא היה מנהגו לשאול בשלום אחיו, שנאמר "וישאל להם לשלום". אמר לו הקב"ה "יוסף, אתה היית מתחיל לשאול בשלום אחיך בעולם הזה, והם היו שונאים אותך, אבל לעולם הבא אני מרצה אתכם ומעביר שנהא מביניכם ומושיב אתכם בשלום ועושה שלום ביניכם". (תנחומא [מהדורת באבער] וישב סימן ז').

צאו וראו יעקב אבינו ע"ה שאמר ה' יתברך אליו (בראשית כ"ח ט"ו) "הנה אנכי עמך ושמרתך וגו'", ואמר לבניו "למה תתראו", אנו בתוך הגולה וכל הגירוש עד היום הזה, מצרפת ספרד שפאניע פורטיגאל וכדומה מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחר, כולן היו מפאת הקנאה שמעוררות עלינו - שלא ניכר בחוצות וברחובות בין איש יהודי לאחד השרים היושבים בראשונה במלכות. (שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' מ"ח).

הנה מהראוי לגדור גדר ולעמוד בפרץ בימים האלה אשר נתעוררה שגאה על ישראל במקומות שונות, ה' ירחם על עדתו, לחקור אחר הסיבות אשר הביאו זאת לנו. והסיבה הראשית, היא אשר ישראל יראו עשרם לעיני כל, ילבשו מלבושים יקרים ויעוררו קנאה; מבקשים מותרות במלבושים ודירות, ועיני העמים רואות ויאמרו אך עתקו ישראל גם גברו חיל, ויוסיפו לשנוא אותנו, וקנאה הרת שגאה תעור עיניהם וכל מחשבותם עלינו לרעה, וכו'. יסתפקו במיעוט, כי כן מדת הישראלי, ויעקב אמר לבניו "למה תתראו". (שו"ת בית יצחק - צלעות הבית [בסוף חלק יו"ד] דרוש ב').

יְוֹסֵף הוּא הַשְּׁלִיט עַל הָאָרֶץ וְגו' (בראשית מ"ב ו')

אמונה - השגחה פרטית: מחשבות אדם הבל המה, על כן תמים תהיה עם ה' אמר הנביא בשם ה' יתברך (ישעיה נ"ה ח') "כי לא מחשבותי מחשבותיכם", כי מחשבות אדם הבל המה - הבל הבלים והבלים בלי מספר; האדם חושב "ענין זהו לטובה", ובאמת הוא רע, וכן חושב ענין לרעה וה' אלקים חשבה לטובה" (בראשית נ' כ'). ראה מחשבת השבטים היה "לעבד נמכר יוסף" (תהלים ק"ה י"ז) - להיותו עבד לאבד זכרו, וזה הדבר בעצמו היה סיבה שנעשה למלך! על כן "תמים תהיה עם ה'" דברים י"ח י"ג) ובטל רצונך מפני רצונו. (של"ה - מקץ - דרך חיים תוכ"מ).

אמר יוסף "רבונו של עולם, אגילה ואשמחה בחסדך שעשית עמי! אילו נפרעת לי מאשתו של פוטיפרע ולא נתת לי את המלכות, הייתי בגילה ובשמחה. ועתה יש לי את המלכות!" (פי' אם הצילו מתחילה, אז לא היה בתפיסה ולא היה בא לו הישועה הגדולה הזאת (אשד הנחלים)). (דברים רבה ד' ז')

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יוֹסֵף וְכוּ' אֵת הָאֱלֹקִים אֲנִי יָרָא. אִם פְּנִים אַתֶּם כּו' וְאַתֶּם לִכּוֹ הִבִּיאוּ שָׁבֶר רַעְבוֹן בְּתִיכֶם (בראשית מ"ב י"ח-י"ט)

מיעוט תאוות: עיקר יראת ה' היא הפרישות מתאוות העולם

"שבר רעבון בתיכם", רמז מתוך לשונו שאין ראוי לאדם להמשך אחר תאות המאכל והמשתה, כי אם בקיום גופו בלבד ושבר רעבון, וכענין שכתוב (משלי י"ג כ"ה) "צדיק אוכל לשובע נפשו". ועל כן אחז לשון "שבר רעבון", ואף כי בימי הרעב. וידוע כי עיקר יראת ה' היא הפרישות מתאוות העולם, ומזה התחיל ואמר "את האלקים אני ירא". (רבינו בחיי בראשית מ"ב י"ט, וע"ע בספר שלחן של ארבע - סוף שער ב').

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו אֲבָל אֲשָׁמִים אֲנַחְנוּ עַל אֲחִינוּ אֲשֶׁר רָאִינוּ צָרַת נַפְשׁוֹ בְּהִתְחַנְּנוֹ אֵילִינוּ וְלֹא שָׁמַעְנוּ עַל פֶּן בָּאָה אֵילִינוּ הַצָּרָה הַזֹּאת (בראשית מ"ב כ"א)

תשובה - צידוק הדין: לא יתרעם מה' על הרעה, אלא יפשפש במעשיו

ראוי לאדם שיצדיק עליו את הדין בבא עליו הרעה, ויפשפש במעשיו (כדאיאתא בברכות ה), וייחס אותה לרע מעשיו, ולא יתרעם מהשי"ת בהביאו עליו מה שיבוא מן הרע. ולזה תמצא שייחסו בני יעקב מה שפגשם מהרע, לרוע מעשיהם בענין יוסף. (רלב"ג בראשית מ"א).

"ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו", אשריהן שלצדיקים שהן מקבלין עליהן את פגען בשמחה ומודים למקום על כל מדה ומדה. (מדרש הגדול - מקץ מ"ב כ"א).